

gibi "Evkâfî'l-muhibbîn ve'l-mürîdîn..." başlığı altında ek vakıfların dökümü yer almaktadır. Bu bölümdeki vakfiye özetlerinde Edirnekapi dışında bulunan tekeden "Mahmud Çelebi Zâviyesi" olarak söz edilmekte, bizzat Emîr Buhârî'nin Fatih ile Ayvansaray'da kurmuş olduğu tekkeler ise "Zâviye-i Atîka" ve "Zâviye-i Cedîde" olarak anılmaktadır. Edirnekapi dışındaki tekkeye yapılmış olan ek vakıfların en önemlisi Emîr Buhârî'nin kızı ve Mahmud Çelebi'nin eşi Fatma Hatun'a aittir.

Zâkir Şükrü Efendi'nin *Mecmûa-i Tekâyâ*'sında yer alan meşâyih listesinden, tekkenin 1086'da (1675-76) Halvetiyye'nin Sivâsiyye koluna, 1144'te ise (1731-32) Kâdiriyye'ye intikal ettiği, meşihatın 1240 (1824-25) yılında Şeyh Seyyid Abdülhalim Efendi'ye (ö. 1854) tevcih edilmesiyle tekrar Nakşibendiyye'ye bağlandığı anlaşılmaktadır. Abdülhalim Efendi tekkeyi yeni baştan inşa ettirdiği için "bânî-i sâni" olarak kabul edilmiştir. Bu tekkenin en ünlü şeyhlerinden biri de *Vekâyiu'l-fuzalâ* adlı eserin müellifi olan Şeyhî Mehmed Efendi'dir (ö. 1145/1732).

Mukabele günü cuma olan tekkede 1885 yılında yedi erkekle yedi kadının yaşadığı, Maliye Nezâreti'nden günde iki okka et istihkakı olduğu tesbit edilmektedir.

Tekkenin kâgir duvarlı ve kırma çatılı cami-tevhidhânesi, I. Dünya Savaşı sırasında bir kaza sonucu Metris Kışlası önünden atılan bir ramazan topunun gülesiyle harap olmuş, kalıntıları Vakıflar tarafından 1942'de enkazcıya satılarak ortadan kaldırılmıştır. Eski Eserler Encümeni Arşivi'nde bulunan 1936 tarihli fotoğraflarda harim duvarlarının moloz taş örgülü olduğu, pencerelerin kesme taşan sövelerle çerçevelemiş bulunduğu görülmektedir. Minarenin tuğla örgülü çokgen gövdesi, kare tabanlı ve almaşık örgülü bir kaide ile aynı örgüye sahip üçgen yüzeylerden oluşan bir kürsü üzerine oturmaktadır. Şerefeye kadar olan kesimin ilk inşa dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Şerefe küfeki taşından süslemesiz korkuluk levhaları ile donatılmış, silindirik biçimindeki petek kısmı kurşun kaplı bir soğan kubbe ile taçlandırılmıştır. Cami-tevhidhâneneden bağımsız olarak tasarlandığı ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında yenilendiği anlaşılan iki katlı, ahşap harem binası mütevazi bir mesken niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 202-208; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 320, 393; İsmet, *Tekmiletü's-Şekâik*, V, 331-335, 460; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 42-47, 297-298; *Âsîtâne Tekkeleri*, s. 2, 4, 6, 16; *Mecmûa-i Cevâmi'*, I, 2-3, 10-11, nr. 12 ve nr. 44; II, 2-3, nr. 2 ve nr. 3; Bandırmalizâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 3, 13; Hoca-zâde Ahmed Hilmi, *Ziyâretü'l-evliyâ*, İstanbul 1325, s. 158-162; *1329 Senesi İstanbul Belde-si İhsâiyyât Mecmuası*, İstanbul 1330, s. 19; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ (Tayşî)*, s. 54, 66-68; Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, s. 74-76; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 51; Mehmet Halit Bayrı, *İstanbul Folkloru*, İstanbul 1972, s. 172; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 247-248; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 276; *Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserleri* (haz. Fatih Müftü-lüğü), İstanbul 1991, s. 276; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993, I, 47-49; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 583-590; Semavi Eyice, "İstanbul'da İhmal Edilmiş Bir Semt: Ayvansaray", *Taç*, II/5, İstanbul 1987, s. 33-48; H. Aynur, "Saliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikleri", *77*, sy. 61 (1989), s. 34-35; Thierry Zarcone, "Histoire et croyances des derviches turkestanais et indiens à İstanbul", *Anatolia Moderna*, II, Paris 1991, s. 140-141; R. Ekrem Koç, "Derişzâde Sokağı", *İst.A*, VIII, 4515; a.m.f., "Emîr Buhârî el-Şeyh Ahmed Nakşibendî", a.e., IX, 5085; H. Göktürk, "Emîr Buhârî Tekkesi ve Mescidi", a.e., IX, 5087-5089; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, III, 1627-1628.

M. BAHA TANMAN

EMİR BUHÂRÎ TEKKESİ

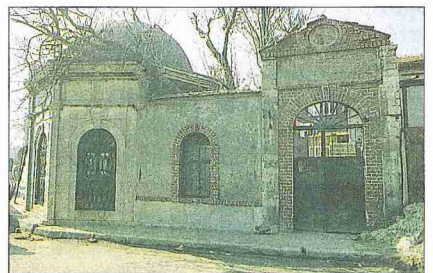
XIX. yüzyılda
İstanbul Unkapanı'nda inşa edilen
bir Nakşibendî tekkesi.

Tekkeye adını veren Nakşibendî şeyhi Emîr Ahmed Buhârî (ö. 994/1586), Buhara'dan İstanbul'a gelerek Unkapanı'nda Üsküplü caddesiyle Yeşil Tulumbalı sokağının kavşağında bulunan bir evde ikamet etmiş, vefatından sonra III. Murad tarafından kabrinin üzerine bir türbe inşa ettirilmiş, ancak türbe zamanla ortadan kalkarak yerine evler yapılmıştır. Tekkenin son şeyhi Ali Fakrî Efendi, Ahmed Buhârî'nin II. Mahmud'un rüyasına girerek kendisini bu durumdan kurtarmasını istediğini, padişahın da ulemâdan ve Nakşibendî şeyhlerinden Mustafa Mısrî Efendi'ye şeyhin mezarını bulmasını irade ettiğini, Mustafa Mısrî Efendi'nin mezarı keşfen bulunduğunu, padişahın emriyle evlerin yıkılarak yerine bir türbe ve tekke inşa edildiğini söyler. Tekkeye ilk olarak Mustafa Mısrî Efendi (ö. 1237/1822) şeyh tayin edilmiş, vefatın-

dan sonra yerine Kıbrıslı Şeyh Hasan Hilmi Efendi (ö. 1248/1832) geçmiştir. Üsküdarlı Ali Behcet Efendi'nin halifesi ve Hasan Hilmi Efendi'nin damadı Rıfki Efendi döneminde 1836 yılında tekke binalarına bazı ilâveler yapılmıştır. Rıfki Efendi'nin ölümü üzerine (ö. 1271/1855) Beşiktaş'taki Yahyâ Efendi Dergâhi türbedarı Şeyh Mahmud Efendi seccadenişin olmuş, vefatından (1291/1874) sonra yerine oğlu Ali Efendi (ö. 1294/1877) tayin edilmiştir. Tekkenin son şeyhi Ali Fakrî Efendi (ö. 1928), 1877'den tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür. 1906'da onarım gören Ahmed Buhârî Tekkesi, tekkelerin kapatıldığı tarihte bakımlı bir durumdayken Cumhuriyet'ten sonra bakımsızlıktan harap olmuş ve yakın geçmişte tevhidhânesi yanarak ortadan kalkmıştır. Türbe ise nisbeten sağlam ve bakımlıdır. Ardiye ve mesken olarak kullanılan diğer bölümler son derece harap ve sonradan yapılan başka binalarla sarılmış durumdadır.

Üsküplü caddesi üzerinde bulunan cümle kapısı, iki yandan kesme taş örgülü pâyelerle takviye edilmiş, Batı standartlarında tuğlalarla örülü sövelere ve yarım daire bir kemere sahiptir. Kemeren üzerinde 1232 (1817) tarihli manzum bir kitâbe yer almaktadır. Metni Keçeci-zâde İzzet Molla'ya ait olan bu kitâbe ta'likle kabartma olarak yazılmıştır. Kapının üst kesiminde, alttakilerle aynı cins tuğlalardan örülmüş üçgen bir alınlık kısmı vardır. Bunun ortasında, beyzî bir mermer levha üzerinde Mustafa Râkım imzalı ve 1232 tarihli II. Mahmud'un tuğrası göze çarpar. Kapının avluya bakan iç yüzünde metni Derviş Rıfki'ya ait, aynı tarihte konmuş olan diğer bir manzum tarih kitâbesi mevcuttur. Cümle kapısının güneyinde, arsanın köşesinde türbe binasının sekizgen planlı ve dışarı taşkın kitlesi yer almaktadır. Üstü kur-

Emîr Buhârî Tekkesi - Unkapanı / İstanbul

şunlu bir kubbe ile örtülü olan bu tarafın cephesi tamamen mermerle kaplı olup yataky sîmeler ve köşelerde plâsterle hareketlendirilmiştir. Avlu tarafında, girişin bulunduğu kenar dışında, sekizgenin diğer kenarlarında, kilit taşları konsol biçiminde olan yarım daire kemerli ve demir parmaklıklı birer pencere bulunmaktadır. Türbe ile cümle kapısında, inşa edildikleri dönemde revaçta olan ampir (empire) üslûbunun izleri açıkça görülmektedir. Türbenin batısında yer alan, kâgîr bir bodruma sahip dikdörtgen planlı ahşap bir yapı olduğu anlaşılan tevhidhânededen günümüze ancak bazı duvar kalıntıları ulaşabilmiştir. Birî Üsküplü caddesi üzerinde, diğeri arsanın batısında yer alan ikişer katlı ahşap binaların ise harem, selâmlık, deriş hücreleri gibi bölümleri ihtiva ettikleri muhakkaktır. Tevhidhâne ile türbenin çevresinde küçük bir hazîrenin izleri görülmektedir. Çoğu kırılmış olan mezar taşlarından geriye kalanlar içinde, gerek kitâbelerinin hattı gerekse itinalı taş işçiliğiyle dikkati çekenler vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 362; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 100; Âsîtâne *Tekkeleri*, s. 15; *Mecmûa-i Cevâmi'*, I, 2-3, nr. 3; Bandırmalîzâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 13; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 52; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 66-67; Thierry Zarcone, "Histoire et croyances des derviches Turkestanais et Indiens à İstanbul", *Anatolia Moderna*, II, Paris 1991, s. 141, 144; "Emir Buhârî Tekkesi", *İst.A*, IX, 5087; "Ahmedü'l-Buhârî Efendi ve Ahmedü'l-Buhârî Tekkesi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, I, 485-486; M. Baha Tanman, "Emir Buhârî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, III, 167-168.

M. BAHA TANMAN

EMİR-i CANDAR

(bk. CANDAR).

EMİR-i ÇAŞNİĞİR

(bk. ÇAŞNİĞİR).

EMİR ÇELEBİ

Seyyid Emîr Mehmed Çelebi
(ö. 1048/1638)

Osmanlı tıp bilgini, hekimbaşı.

Bir Anadolu çocuğu olan Emîr Çelebi ilk tahsilini Edirne'de yaptı. Ardından Mısır'a giderek Kahire'de tıp öğrenimi gördü ve orada uzun süre kalıp Kala-

vun-Mansûriye Hastahanesi'nin başhekimî oldu. 1032'de (1622-23) Akdeniz seferine çıkan ve Kahire'ye giden Kaptanıderyâ Receb Paşa'nın özel hekimliğini yaptı. Daha sonra İstanbul'da Hassa hekimleri arasına girdi ve kısa zamanda sarayın hekimbaşılığına yükselerek ölümüne kadar I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad dönemlerinde bu görevi sürdürdü. Kendisine Eskişehir'in önemli bir kazası olan Mihalicçık arpalık olarak verilmişti. Kaynaklarda Unkapanı'nda bir muayenehane açtığı da yazılıdır. IV. Murad devrinde hekimbaşılık yaparken Sadrazam Bayram Paşa ve Silâhdar Mustafa Paşa başta olmak üzere padişahın çevresinden bazı düşmanlar kazandı. Silâhdar Mustafa Paşa'nın Hassa hekimliğine tayin etmek istediği bir yakınına karşı çıkması üzerine padişaha afyon kullandığı ihbar edildi. Bunun üzerine IV. Murad, bir satranç maçı sırasında Emîr Çelebi'ye fazla miktarda afyon yutturarak ve panzehir almasının fayda etmeyeceği derecede oyunu uzatarak onu ölümle cezalandırdı. Kaynaklarda hem iyi bir hekim hem de iyi bir âlim olduğu belirtilmektedir. Hoşsohbet ve tatlı dilli bir kişi olup iyi satranç bilirdi; bu sebeple IV. Murad'ın musâhibleri arasında yer almıştı. Emîr Çelebi ayrıca ince zevkli olarak tanınıyordu ve devrinin meşhur bir lâle meraklıydı.

Bazı eserleri bulunan Emîr Çelebi, özellikle *Enmûzecü't-tıb* adlı kitabıyla ün kazanmıştır. Kaptanıderyâ Receb Paşa adına yazdığı bu eserin önsözünde eski-

leri aynen almanın hatalı olduğunu yazar. Örnek olarak mahmûde (scammonia) bitkisini verir ve İbn Sînâ devrindeki mahmûde ile kendi devrindeki mahmûdenin, hatta Antakya, İstanbul ve Mısır'da yetişen cinslerin tesirlerinin aynı olmadığını bildirir. *Enmûzecü't-tıb* havanın, toprağın ve iklimin nitelikleriyle ilgili sağlık bilgileri bölümüyle başlar ve anatomiden kısaca bahsettikten sonra hastalıklarla ilâçlarının teker teker açıklamasına geçer. Emîr Çelebi kitabın anatomî kısmında, savaş alanlarındaki yaralılarından ve ele geçen hıristiyan kadavralarından faydalanarak hekimlerin anatomî bilgilerini arttırmaları gerektiğini ileri sürmektedir. Eserin sonundaki deontolojik bölümde ise hekimlere bazı öğütler verir. Kitap, daha önceki tıp yazmalarından yapılmış bir derleme olmakla birlikte Emîr Çelebi'nin şahsî araştırmalarını da ihtiva eder. *Enmûzecü't-tıbb*'in başta Süleymaniye olmak üzere çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunmaktadır (meselâ İÜ Ktp., Yıldız, Tıp, nr. 28; TY, nr. 7043, 7044; Köprülü Ktp., nr. 958; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2457/1, Mihrişah Sultan, nr. 343; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1838; British Museum, Or., nr. 7282/1). Çok rağbet görmüş olan eser, sonraki asırda Hekim Âmidî Rızâ Efendi tarafından *Kitâbü'l-Muhtasar fi't-tıb* adıyla özetlenmiştir.

Emîr Çelebi'nin diğer eserleri *Netîcetü't-tıb* ve *Garîbü'l-hekîm* olup *Netîcetü't-tıbb*'in İstanbul Üniversitesi Tıp

Emir Celebi'nin
Enmûzecü't-tıb
adlı eserinin
unvan
sayfasıyla
ilk sayfası
(İÜ Ktp., TY,
nr. 7043)

